

שמעתא עמיקתא

גליון רפ"ה - פרשת חיי שרה - תשע"ז - קהילת הניכי הישיבות, רמות ב' 80

פניני הלכה

בירך המפיל ונצרך לנקביו האם יברך אשר יצר

איתא בברכות (ד) א"ר יהושע בן לוי אע"פ שקרא אדם ק"ש בביהכ"נ מצוה לקרותו על מטתו. אמר רבי יוסי מאי קרא גרוז ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה. אמר רב נחמן אמ ת"ח הוא א"צ. אמר אביי אף ת"ח מבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי פדיתיה אותי ה' אל אמת.

ופרש"י - ואם ת"ח הוא שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד דיו בכך. עוד איתא שם (ס) הנכנס לישן על מטתו ואמר משמע עד והיה אם שמוע, ואומר ברוך המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי ומאיר לאישון בת עין וכו' ברוך אתה ה' המאיר לעולם כולו בכבודו.

ובשבועות (טו) אמרינן דריב"ל הוי קרי קראי קודם שנתו [ואע"פ שאין מתרפאין בדברי תורה להגן שאנן] (ע"ש ברש"י ד"ה להני קראי ובכ"מ ה"ל תפילה פ"ז סוף ה"ב). ולשון הרמב"ם (ריש פ"ז מה"ל תפילה) - כשיכנס אדם למטתו לישן בלילה מברך בא"י וכו' המפיל חבלי שינה וכו'. וקורא בפרש"י לאשונה מקריט שמע וישן. ואם אסתו שינה קורא אפילו פסוק ראשון או פסוקי רחמים ואח"כ ישן. ע"כ. ומשמע דקרא ק"ש אחר ברכת המפיל.

ובטור (סי' רל"ט) כתב - וכשירצה לישן יקרא אומר בא"י וכו' המפיל חבלי שינה, ואומר יושב בסתר עליון ואומר ה' מה רב צדי עד לה' הישועה. וכתב רב עמרם ואומר ברוך ה' ביום וכו'. ע"כ. ומשמע דאע"פ שקורא ק"ש קודם ברכת המפיל, מ"מ פסוקי דרחמי אומר אחר ברכת המפיל. וכדברי הטור כתב המחבר (שם).

והרמ"א (שם) אחר דברי המחבר דיקרא ק"ש ויברך המפיל, כתב - ויקרא ק"ש סמוך למטתו. ואין אוכלים ושותים ולא מדברים אחר ק"ש שעל מטתו אלא ישן מיד שנאמר אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה. ואם קרא ק"ש ולא יכול לישון מיד אז חוזר וקורא כמה פעמים זה אחר זה עד שישתקע בשינה ושיהא קריאתו סמוך לשינתו. ע"כ.

ונראה מדבריו דצריך להמנע מאכילה ושתייה ודיבור מחמת שקרא ק"ש ורשעין עליה "אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה". אבל מחמת ברכת המפיל א"צ. [ודוחק למר דקרא על אדם שקרא ק"ש ולא בירך המפיל, או על אותו זמן מועט שבין ק"ש לברכת המפיל].

וכן דייק **בבנה"ג** (סי' רל"ט הגהות הטור) מהכל בו - ואפי' לאכול ולשתות ולדבר לאו מטעם ברכה לבטלה נעו בה, אלא משום דכתבי אמרו בלבבכם על משכבכם - זו ק"ש, ודומו סלה. וביאר שם טעמא - שאינו מברך עתה, כלומר אינו אומר המפיל עליו חבלי שינה, אלא המפיל חבלי שינה על עיני, והוא על השינה שעתידי לישן, דומיא דהנותן לשכוי בינה, שאע"פ דלא שמע קול תרנוגלא, וכן כל שאר ברכות השחר אומרים אלה, שהן על סדר העולם והנהגותו, ה"נ מברך על מה שעתידי לישן.

באורחות חיים (ד"ק ק"ש סמוך למטתו) כתב - הרי משמע מדברי **הכל בו** (סי' כ"ט) דין ק"ש על מטתו - שכתב - לא אסר לדבר אחר ק"ש מחמת ברכת המפיל, אלא שם שנהגו שאין אוכלין ואין שותין ואין מדברים אחר ק"ש מחמת הקרא דדומו סלה.

וכן דייק **בבנה"ג** (סי' רל"ט הגהות הטור) מהכל בו - ואפי' לאכול ולשתות ולדבר לאו מטעם ברכה לבטלה נעו בה, אלא משום דכתבי אמרו בלבבכם על משכבכם - זו ק"ש, ודומו סלה. וביאר שם טעמא - שאינו מברך עתה, כלומר אינו אומר המפיל עליו חבלי שינה, אלא המפיל חבלי שינה על עיני, והוא על השינה שעתידי לישן, דומיא דהנותן לשכוי בינה, שאע"פ דלא שמע קול תרנוגלא, וכן כל שאר ברכות השחר אומרים אלה, שהן על סדר העולם והנהגותו, ה"נ מברך על מה שעתידי לישן.

באורחות חיים (ד"ק ק"ש סמוך למטתו) כתב - הרי משמע מדברי **הכל בו** (סי' כ"ט) דין ק"ש על מטתו - שכתב - לא אסר לדבר אחר ק"ש מחמת ברכת המפיל, אלא שם שנהגו שאין אוכלין ואין שותין ואין מדברים אחר ק"ש מחמת הקרא דדומו סלה.

וכן דייק **בבנה"ג** (סי' רל"ט הגהות הטור) מהכל בו - ואפי' לאכול ולשתות ולדבר לאו מטעם ברכה לבטלה נעו בה, אלא משום דכתבי אמרו בלבבכם על משכבכם - זו ק"ש, ודומו סלה. וביאר שם טעמא - שאינו מברך עתה, כלומר אינו אומר המפיל עליו חבלי שינה, אלא המפיל חבלי שינה על עיני, והוא על השינה שעתידי לישן, דומיא דהנותן לשכוי בינה, שאע"פ דלא שמע קול תרנוגלא, וכן כל שאר ברכות השחר אומרים אלה, שהן על סדר העולם והנהגותו, ה"נ מברך על מה שעתידי לישן.

שמעתא אליבא דהלכתא

השאר עכו"ם בביתו ללא השגחה האם חייב להכשיר כליו

א. הכשר לכלי שספק אם עכו"ם השתמש בו. ב. כלי שהופקד אצל עכו"ם. ג. כששהה הכלי ביד העכו"ם מעט זמן. ד. להשתמש בהם לאחר מעת לעת. ה. בביתו של הישראל. ו. כשיש לישראל הרבה כלים זהים. ז. כלים שדרכן להשתמש בצונן או שהן כלי שני. ח. כשעושה סימן בכללים.

מצוי הדבר שמשאירים בבית עכו"ם ללא השגחה (כגון משרתת, משפץ וכדו'), ויש לזון האם כלי סעודה הנמצאים שם נאסרים משום חשש שמא השתמש בהם העכו"ם בדבר איסור או הטריפם. **א. הכשר לכלי שספק אם עכו"ם השתמש בו**

כתב **באיסור והיתור** (הארוך שער נח סי' מו) דקערות ויורות ושאר כלי מתכת שקנה מהעכו"ם בביתו ואינו יכול להכיר אם הן חדשים, יש לחוש שמא השתמש בהן, וע"כ צריכים הכשר. אבל כלים חדשים שקונים מהשוק אפי' כלי חרס אין צריך להסתפק שמא השתמש בהן דאין דרך להשתמש בכלים חדשים העומדים להמכר, ע"כ. והובא **בש"ך** (יו"ד סי' קכ"א ס"ק טו), **בחק יעקב** (סי' תנ"א אות ג), **בבאר היטב** (שם אות ב), **ובמ"ב** (שם ס"ק ג). [ואע"פ שלא משמע הכי **מהש"ך** בסי' ק"ז (ס"ק ג) כבר יישב **הפמ"ג** (סי' קז ש"ד שם) דהתם שאני דהוי עוד צדדים להתיר].

ועי' **בפמ"ג** (שם מ"ז ס"ק א) שכת' דמשמע מהנ"ל שאם קנה בשוק כלי חרס חדשים, מותרים, ולא חיי' שמא השתמש בהם העכו"ם באיסור. אולם אם קנם בביתו של עכו"ם ואינו בודאי שלא השתמש בהם, צריכים שבירה (דכלי חרס אין להם הכשר). ואע"פ שהיה מקום לומר דהוי ספק דרבי' ליה לקולא, שהרי לא ניתן להכשירם, מ"מ חיי' שמא השתמש בדבר חרף ומשווא ליה לבן יומו ונמצא הכלי אסור מה"י, ע"כ.

והנה משי"כ דלא אמרינן ספק דרבנן לקולא ככה"ג משום דחיי' שמא ישתמש בדבר חרף, אכתי צ"ע לפי דעת **הפלתי** (סי' קב ס"ק ה) דדבר חרף לאו דין תורה הוא. ובאמת **הפמ"ג** לשיטתו אזיל בסי' צ"ו (מ"ז ס"ק א וסי' קב ש"ד ס"ק ח) שנקט דהא דחרף מה"י הוא. וכן דעת **השו"ת שיבת ציון** (סי' לב). ועי' **בפת"ש** (סי' צה ס"ק ד) **וביד יהודה** (סי' קב ארוך ס"ק ד) ד"ה מיהו, וסי' צו ארוך ס"ק ח). ומ"מ **הפמ"ג** (יו"ד סי' ק"ג ש"ד ס"ק יז) גופא כתב טעם אחר אמאי לא אמרינן בכלי שיש ספק אם בלע איסור תורה לאחר מעת לעת שספקו להקל, כי ע"י גלגול בא שיהא דרבנן, ע"כ. וכן יו"ל בני"ד. [ועי' **באג"מ** (או"ח ח"ב סי' צב ד"ה ובדבר כל) שכתב דכלי הנקרא ראבער שהוא מעץ, מהני ליה הגעלה, ואף אם יש ספק מצד שיש שם גם איזה חומר כימי, הוא ספק דרבנן דהוי לקולא. אבל יש ראבער שאינו מעץ אלא מתערובות מיניים כימיים שהוא דבר חדש שלא נמצא בדברי הקדמונים אין להתיר להגעלים, ע"כ. ועי' עוד **בעבודת העבודה** (ע"ז עה: ד"ה גמ' ולמאן דאמר) **ובחכמת שלמה** (יו"ד סי' צא על סעי' ב ד"ה נ"ב)].

ב. כלי שהופקד אצל עכו"ם

מבואר דהקונה כלי מעכו"ם אם הוא חדש אינו חושש, ואם נראה משמוש אפילו אם הדבר ספק אצלו אזלינן לחומר. אלא דכ"ז שכלוקח כלי מהם, אולם כלים של ישראל ביד עכו"ם יש לזון האם יש לחוש שמא השתמש בהם באיסור.

והנה מציינו **במרדכי** (ע"ז קז תתלב - תתלג) שכת' דקיי"ל דסתם כלי עכו"ם אינן ב"י, וע"כ אם השתמשו בהם בדיעבד אין המאכל נאסר, כי הויא ס"ס, ספק אם השתמשו בו היום, ואת"ל השתמשו שמא בדבר שהוא פוגם השתמשו. ולפ"י סובר **רבינו תם** שכשמוליכין הסכינים להשחיו בבית האומן, כיון דרגיל להשתמש בו, כיון שאין ישראל עומד על גבו צריכים הגעלה, ואין זה חשיב ספק כי ודאי רגיל בזה. ודוקא כשהניחן חצי יום בבית הגוי או יותר, אבל לפי שעה לא. ויש לזוהר שלא להניח קדרות וקערות בבית הגוי ואפילו מקצת היום, וכשישראל נותן לגוי תבשיל בקדרה או בקערה להוליכה בביתו של גוי יזהירו ישראל שלא ידיח הקערה אך יש להניח בה קצת משיור תבשיל, וכן שיביאנו בו ביום, ע"כ. [ועי' **בריב"ש** (סי' כה) שכתב שבאמת, סתם כלים אבי"י הו' משום דאיכא ספיקי טובא, ספק אם השתמש בו היום, ואת"ל השתמשו, שמא בהיתר, ואת"ל באסור, שמה אין בוה נותן טעם, או שמא טעם פוגם הוא מעקר, ע"כ. וכ"כ **הרשב"ץ** (או"ח סי' פט)].

ועיי"ש עוד שהביא שנסאל **הרב רבי שמואל מבונוביר"ק** על ישראל ששכח יורה בבית העכו"ם עד למחרתו, והשיב נראה לי אע"ג דתנן במס' טהרות המפקיד כלים אצל עם הארץ טמאין וכו', וכ"ש עכו"ם ש"י"ל שהשתמש בהן. מיהו י"ל שאני התם שיש חששת מגע, אבל לא לגבי איסור, דהעמד היורה בחזקתה ונאמר לא השתמש בה איסור, ועוד דאפילו השתמש הו"ל פגומה שאינה בת יומא, וסתם כלי עכו"ם מחזקינן להו בהכי כדברי ר"ת, והו"ל ספק איסורא דרבנן לקולא. (פירוש אף אם היא אינה ב"י לא היה לו להתיר טעם לפגם לכתחלה דלא להגעיל היורה, וע"ז אמר דספיקא לקולא דשמא לא השתמשו), ולכאורה המרדכי סותר עצמו, שהרי בריש דבריו הביא דעת ר"ת שנקט שהכלי נאסר, ושוב הביא דעת הרב רבי שמואל מבונוביר"ק דהכלי מותר בשימוש.

ונח' הפוסקים בהבנת דברי הראשונים הנ"ל. דעת **הב"י** (שם) **דרי"ת** שהביא המרדכי מיייר שהישראל נתן כלי לעכו"ם והחזירן בו ביום, ונמצא הכלי בן יומו, וע"כ אסר להשתמש בכלי ללא הכשר. **והר"ש מבונוביר"ק** מיייר שהחזירו למחר וע"כ מותר להשתמש בו ללא הכשר משום שיש ס"ס כנ"ל.

וכן דעת **הרמ"א** (שם סי' ט), וע"כ פסק שבדיעבד אם השאיר כליו אצל עכו"ם ללא סימן, כשחזר ולקחן מן העכו"ם צריכים הגעלה. והוסיף דכל זה כשרוצה להשתמש בו ביום שנתנו לו, דליכא אלא חדא ספיקא שמא השתמש בו העו"ג או לא, אבל אם לא לקחו מן העכו"ם עד לאחר זמן, דנוכל לומר אף אם נשתמש בו העכו"ם כבר נפגם מחמת שעבר מעל"ע בדיעבד א"צ הכשר, ע"כ. וכן נראה דעת **השו"ע** (שם), וכ"כ אליביה **הפרי"ח** (ס"ק ח) **והערוה"ש** (אות יח).

אולם דעת **הב"ח** (ס"ק קכ"ו וסי' קלא) שבאמת הרי"ש חולק על ר"ת, ואין הלכה כדבריו, וע"כ היכא דשהה ביד עכו"ם כחצי יום והחזירה בו ביום צריך הגעלה, ואם כלי חרס הוא צריך שבירה, ולא מכן שהייה מעל"ע (ולא כשיטת הרמ"א המובא לקמן) ואם נשתמש בו באותו יום המאכל אסור (ואם שהה מעל"ע לאחר כלי חרס הישראל אם השתמש בו בדיעבד אין המאכל נאסר).

והט"ז (סי' ט) נקט לדעת ר"ת דאסר כלי של ישראל ששהה אצל עכו"ם, לא סמוך על ס"ס להתירו, ואפילו לקחו למחרת אסור. כי כל ס"ס דמותו בדיעבד, היינו אחר שנעשה ס"ס, אבל ישראל זה שמניח במזיד סכין שלו בבית עכו"ם וסומך על מה שיהיה ס"ס, בזה ראוי להחמיר. ולפ"י אם שכח סכיננו בבית עכו"ם, מותר במקום שיש ס"ס. והר"ש מבונוביר"ק שהתיר מיייר בשכח הכלי אצל העכו"ם. ואף הוא לא התיר אלא בדיעבד אם כבר בישל בו, אבל לכתחלה אף בכה"ג צריך הכשר (וכלי חרס שאין בו הכשר חשיב בדיעבד). וכ"ז כשהחזיר למחר, אבל בו ביום אסור מן הדין דליכא ס"ס, דשמא לא השתמש ליכא, דרגיל הוא. (ועיי"ש שדחה דברי האו"ח המובא להלן שנקט דאף אם שכח אסורה).

אבל דעת **הש"ך** (סי' ח) שאין מח' ילל בין ר"ת שבמרדכי, הרא"ה (המובא להלן) והאו"ח. דהמרדכי איירי אחרי ששהה מעל"ע, והאו"ח שכתב שאסור היינו אם ביטל ללא המתנה, אבל אם המתין מותר. וכן פסקו **החכ"א** (כלל נה אות יא) **והערוה"ש** (אותיות כ-כא). וכן דעת **האג"מ** (יו"ד ח"א סי' סא).

[ועיין **בפרי"ח** (שם) שכתב דאם נתן לנכרי קדירות לצפות בבדיל, מותר להשתמש בו מיד, דודאי לאחר הצפוי לא השתמש בו כדי שלא יתקלקל היופי של הצפוי, ואם נשתמש בו קודם שציפה לא אכפת לו, שא"א לצפות א"י"כ ילבנו באש. וכן נקטו **החכ"א** (כלל נה אות יא) **וערוה"ש** (אות כ)].

